

Bilimin Hizmetinde 33 Yıl

"Çocukluktan beri gördüğü destek ve teşvikle tabii zekâları ve kabiliyetleri değerlendirilen Türk gençlerinin, toplumlarına hizmet eden umutlu ve inançlı insanların gönül rahatlığıyla, yarının üniversitelerinde, araştırma merkezlerinde, laboratuvar ve fabrikalarında çalışmaları için gerekli ortamı bugünden hazırlamak. Bu iş, bir yılın, beş yılın, on yılın işi değildir. Fakat yarına inanıyorsak, Türk toplumunu bugünkü zorlukların ötesinde görebiliyorsak, 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin dışında bir mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir' diyen Büyük Adam'ın sezisini hakikaten değerlendirebiliyorsak, bu işlere hazırız demektir. İşte TÜBİTAK bu davranışı temsil ediyor; yarınımız olacaksa muhakkak muhtaç olduğumuz ortamın yaratılmasına, bilim geleneğinin bu toplumda yerleşmesine çalışıyor. Demokratik düzende elbette ki bu iş bütün toplumun katkısıyla, bütün toplumun desteği ile olacaktır ve olmaktadır."

Prof. Dr. Cavit Erginsoy
1967 yılı Bilim Ödülleri Töreni

TÜBİTAK

Pek çoğumuz Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'yla; Bilim ve Teknik Dergisi, liseler arası araştırma proje yarışmaları ya da başarılı öğrencilere verilen burslar aracılığıyla tanıştı. Oysa, kurulduğu yıllarda çok kısa bir süre "TBTAK", şimdi "TÜBİTAK" adıyla anılan Kurum, bu çalışmaların dışında birçok etkinlikte bulunarak ülkenin bilim politikasının belirlenmesi, bilimsel araştırmaların yapılması, araştırmalara destek verilmesi gibi önemli görevleri yerine getirir.

Türkiye'de bilim ve araştırma alanında çalışmalarını etkin bir şekilde sürdürmekte olan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 24 Tem-

muz 1996 da otuzüçüncü yıldönümünü kutladı. TÜBİTAK bundan tam 33 yıl önce, 24 Temmuz 1963'te, 278 sayılı "Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun"la kuruldu. Kurum'un amaçları o zamanlar şöyle belirlenmiş; "Türkiye'de müspet bilimler alanındaki temel ve uygulamalı araştırmaları geliştirmek teşvik etmek düzenlemek ve koordine etmek." 1993'te değiştirilerek kabul edilen yeni yasayla yeniden düzenlenen TÜBİTAK'ın amaçları "Türkiye'de müspet bilimlerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerini ülke kalkınmasındaki önceliklere göre geliştirmek, özendirmek, düzenlemek ve koordine etmek; mevcut bilimsel ve teknik bilgilere erişmek ve erişilmesini sağlamak" şeklinde genişletilmiştir.

33 yıldır amaçlarını yerine getirmek için çalışmalarını her geçen gün yenilenen bir çerçevede sürdüren TÜBİTAK'ın, 1993 yasasıyla görev ve amaçlarına yenileri eklenmiş olsa da, Kurum'un çalışmaları, kurulduğu ilk günlerdeki gibi, aynı hızlı tempoyla devam etmektedir.

Türkiye’de Bilimsel Araştırmalar ve Kurumlar

Osmanlı döneminde matematik, fizik gibi doğa bilimleri alanında ilk çalışmaların askeri alanda yapıldığı görülür. 1734 yılında Üsküdar Hendesehanesi adıyla bir matematik (riyaziyyat) okulu açılarak burada, o zamanlar humbaracı denilen topçular, modern bilim ve yöntemlerle yetiştirilmeye başlandı. Aynı yıllarda barın bilimine olan merakın giderek arttığını ve çeşitli çeviriler yapıldığını görürüz. Ayrıca, Avrupa’daki bilimin gelişmesini izleyen aydınlar, bu gelişmeleri inceleyerek bilimsel eserler ortaya çıkarmıştır.

Tanzimat ve sonrasında II. Mahmud’un kurdurduğu Askeri Tıbbiye Mektebi, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Mekteb-i Hukuk, Ziraat Mektebi, Orman Mektebi gibi okulların ise meslek okulu olmanın ötesine geçemediği görülür. Sultan Aziz devrinde Darülfünun adıyla bir üniversite çekirdeği meydana getirilmişse de “zamanın manevi iklimine uymadığı için” kapanmıştır.

19. yüzyılın başlarında gençlerin Avrupa’ya öğrenim görmeye gitmesine engel olmak için, Abdülhamid ikna edilerek, Fen ve Edebiyat şubelerinden oluşan diğer bir Darülfünun kuruldu. Temel bilimlerin okutulduğu tek yer olan Darülfünun, 20. yüzyılın gelişimine ayak uyduramamış ve liseler için öğretmen yetiştiren birer meslek okulu halini almıştır.

1930’lu yıllara gelindiğinde, Cumhuriyetin getirdiği dinamizmle çağdaş bilime yönelmede büyük atılımlar gerçekleşti. Çağdaş teknolojiye dayalı bir sanayinin kurulup geliştirilmesi ve bilgi üretimi için devlet politikalarının oluşturulup yürütülmesi, bilimsel ve teknolojik araştırmaları da başlattı.

1933’te Darülfünun kaldırıldı ve yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu. Bu yeni üniversitenin kadrosunu, Darülfünun’dan gelen hocalarla, Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa’ya gönderilerek orada yetişmiş kişiler ve 1933’lerde Almanya’da başlayan Nazizm’den kaçan, çoğu musevi, birçok Alman profesör oluşturdu. 1926’da Devlet İstatistik Enstitüsü kuruldu.

1935’te Atatürk’ün buyruğuyla kurulan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

(MTA), Elektrik İşleri Etüd Idaresi (EİEİ) ve ETİBANK sanayi alanında bilimsel yöntemlerle çalışan ilk kuruluşlardır.

1933’te üniversite reformuyla bilim anlayışında yeni bir pencere açan Türkiye, ülkede bilimsel ve teknik araştırmaların yapılması ve koordine edilmesi için merkezi bir kurumun kurulması amacıyla, 1950’lerde UNESCO Milli Komisyonu Müsbet ve Tabii Bilimler Komitesi’ni, bu konu üzerinde bir rapor hazırlamakla görevlendirdi. Komisyon, UNESCO merkezinin yayınladığı dokümanlardan yararlanarak söz konusu raporu hazırlamış; ancak raporun gerekleri hayata geçirilememiştir.

1954’de sanayinin gelişmesini sağlamak için yapılması gerekenlerden biri, yine Türkiye’de bir Bilim ve Teknik Araştırma Konseyi’nin kurulması olarak ortaya çıkmıştır. Bazı hazırlık çalışmaları yapılmışsa da kurum kurulamamıştır.

1960’a kadar İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Üniversitesi’nin kuruldu. Bu dönem içinde üniversitelerden ayrı olarak, Bakanlıklar içinde de araştırma kurumları bulunuyordu. Başbakanlık, Tarım Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Tekel Bakanlığının bünyesinde kendi alanları içerisinde araştırma yapacak bölümleri vardı. Ayrıca özel araştırma kurumları içerisinde Veremle Savaş Derneği, Ziya Güln Trahom Araştırma Enstitüsü, Kanseri Savaş ve Araştırma Derneği kendi alanlarında araştırmalarını sürdürüyordu.

Mart 1965’te TSE Toplantı salonunda gerçekleştirilen ilk Danışma Kurulu Toplantısı. Soldan sağa: Besim Tanyel (Üye), Hikmet Binark (Üye), Devlet Bakanı, Süleyman Demirel (Başbakan Yardımcısı), Erdal İnönü (Bilim Kurulu Başkan Vekili), Nimet Özdaş (Genel Sekreter), Mecit Çağatay (Üye), Atıf Şengün (Üye).

TÜBİTAK’ın Kuruluşu

Temmuz 1960’da “UNESCO Orta-Doğu Bilim Kooperasyon Merkezi” tarafından Ortadoğu ülkelerinde bilimsel araştırmaların yapılması ve bu alanda işbirliğinin sağlanması amacıyla Kahire’de toplanan bölgesel konferansa katılmamız TÜBİTAK’ın kuruluş zemininin hazırlanmasında bir etkidir. Konferansa katılacak heyeti belirlemek için üniversiteler, bakanlıklar ve özel kurumlarda anketler yapılmış ve heyete; Prof. Nami Serdaroğlu, Prof. Hamit Nafiz Pamir ve Kemal Aksal seçilmiştir. Türkiye, Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır ve Suriye) den başka, Irak, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus ve Sudan gibi ülkelerin katıldığı konferansta alınan kararlardan en önemlisi, modern dünyada bilimsel araştırmaların yalnızca kişilere özgü değil, ülkelerin ekonomik, endüstriyel ve sosyal yaşamının bağlı bulunduğu kolektif bir etkinlik haline gelmiş olduğudur. Bundan dolayı, devletlerin bilimsel ve teknolojik araştırmalara karşı konumunun değişmesi gerekliliği; ekonomi, ziraat ve sanayi alanlarındaki araştırmaları destekleyici, teşvik ve koordine edici, üniversitelerden ayrı ulusal bir konseyin kurulması üzerinde durulmuştur.

Bilim adamları ve aydınlar, bilimin toplumun her kesmine yayılması, bilimsel çalışmaların gelişmesiyle, Türkiye’de bilim adamı yetiştirilmesi ve bir araştırma kurumu kurulması hakkında çalışmalar yapmıştır. Doç. Dr. Orhan İçen’in “Türkiye’de Matematikçi Yetiştirilmesi Hakkında Bazı Düşünceler”, Doç. Dr. Fikret Kortel’in “Türkiye’de Temel Bilimlerin ve Bunlarla İlgili Bilim Adamlarının Az Bir Zamanda Geliş-

1965 yılında Havuzlu Sokak'taki binada yapılan bir Bilim Kurulu Toplantısı. Soldan sağa: Hikmet Binark, Mecit Çağatay, Atif Şengün, M. Nimet Özdaş, Refet Erim, Reşat Garan, Yusuf Vardar.

tirilmesi için Neler Yapılmalı". Dr. Adnan Adıvar'ın "Yeni Türkiye'de Bilim" Prof. Dr. Besim Tanyel'in "Müspet Bilimlerde Bir Hamle Yapmak Zorundayız", Prof. Dr. Nazım Terzioğlu'nun "Bir Milli Araştırma Teşkilatı Kurulması Hakkında Düşünceler" makalelerinde, ortak noktalar yer alır. Bu makalelerde, bir ülkenin iktisadi kalkınmasının sağlanması için temel bilimlerde çağdaş bir düzeye gelmesi gerekliliği vurgulanarak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini geliştiren, özendirilen ve koordine eden merkezi bir kurumun kurulması düşüncelerine yer verilir.

TÜBİTAK'ın kuruluşu, UNESCO Milli Komisyonu'ndan bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Kurumun kurulma aşamasının başından beri bulunan ve etkin rol oynayan Erdal İnönü, Kurumun kuruluşu ve geçirdikleri aşamaları şöyle anlatıyor: "Ben, o zaman Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Teorik Fizik Bölümü'ndeydim. 1960'dan sonra, Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetimdedi, ama aynı dönemde Kurucu Meclis de vardı. TÜBİTAK'ın kuruluş çalışmalarını, MBK'nin bilimsel konularla doğrudan doğruya ilgilenen bir üyesi olan, Albay Sami Küçük'ün bizi aramasıyla başladı. ODTÜ'den bir iki hocayı tanıyordu galiba. Rahmetli oldu şimdi; matematik profesörü Cengiz Uluçay, dekandı o zamanlar; Fen-Edebiyat Fakültesi'nin Dekanı, ben de o fakültede Teorik Fizik Bölümü başkanıydım. Sanırım Sami Küçük, Cengiz Uluçay'ı kişisel olarak tanıyordu; dolayısıyla beni, Bahattin Baysal'ı ve Cengiz Uluçay'ı konuşalım diye bir gün kendi evine çağırdı.

İlk olarak Sami bey söyledi bize; 'biz MBK olarak Türkiye'de bilimsel

gelişmelere yol açacak bir kuruluş meydana getirmek istiyoruz.' dedi ve ne tür bir kuruluş olabilir diye fikrimizi sordu. Türkiye'de bir akademi olmadığı için, Sami Bey'in bu yönde bir fikri vardı. Akademi fikri ortaya atıldı. Sanırım Cengiz Uluçay da daha çok akademi fikrini destekliyordu. Ben de Amerika'da doktora yapmıştım ve Avrupa'da bulunmuştum, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, buralarda gelişen bilimsel kuruluşları biraz takip etmiştim; araştırma kuruluşlarını biliyordum. Ben akademi-den çok bir araştırma konseyi kurulmasında yarar var, dedim. Bizdekinin ne tür bir akademi olacağı belli değildi. Batı Avrupa'daki akademiler eskiden kurulmuş ve şimdi, daha çok onur veren kuruluşlar halindeydi. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'ndaki akademiler ise birçok enstitüleri olan, üniversite gibi çalışan yerlerdi. Ama biz akademi kurmaya kalksak, Batı Avrupa'daki gibi bir kuruluş ortaya çıkardı. Öte yandan Batı Avrupa'da araştırmalar yapan, bilim hayatını doğrudan etkileyen kuruluşlar, araştırma konseyleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Batı Avrupa'daki bilimin ABD'ye göre geride kaldığını gören batılı bilim adamları ve yöneticilerin böyle konseyler kurduklarını anlatmıştım. Örneğin Fransa'da CNRS, (Center Nationale de la Recherche Scientifique; Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) diye bir kurum kurulmuştu. Fransa'daki üniversitelerin ve akademinin geçmişte, biraz yavaş çalışan ve bilimdeki son gelişmeleri takip edemeyen bir döneme girmeleri üzerine burayı kurmuşlardı. CNRS, büyük bir araştırma konseyiydi ve devletin en yüksek organına bağlıydı. Konseye ayrılan ödenek

doğrultusunda çok aktif çalışan ve yeni bilimsel gelişmeleri takip eden enstitüler kurulmuştu. Aynı şekilde Almanya'da Max Planck Enstitüsü olduğunu biliyorduk. Ondan sonra Amerika'da böyle araştırma kurumları vardı. Batı Avrupa'nın bütün ülkelerinde, İsveç'te, Norveç'te, Hollanda'da böyle araştırma konseylerinin kurulduğunu söyledim. Türkiye'de de böyle bir konsey (o zamanlar konsey diydük; sonra kurum oldu) kuralım dedik, konuşuldu, Bahattin Bey'de beni destekledi, Cengiz Bey'de 'olabilir, konsey olursa belki daha iyi olur' dedi."

Konsey fikrinde karar kılınca, yasa hazırlamak için bir komisyon oluşturuldu. Çeşitli ülkelerdeki bilim kuruluşlarının yasaları incelenerek bilimle ilgilenen birçok kişi, kurum ve ayrıca bilim adamlarımızın fikir ve yardımlarına başvuruldu. Erdal Bey bu aşamayı bize şöyle anlatıyor: "Sami bey 'Bir konsey kurmak için çalışmalara başlayalım.' deyince, 'Biz yetmeyiz; yalnızca Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden üç kişi yetmez. Türkiye'de bu konuyla ilgilenebilecek değerli bilim adamları var. Onları çağırarak bir komisyon kuralım.' dedik. Temel bilimler konusunda araştırmayı destekleyecek bir konseyin kurulması için kuruluş aşamalarını gerçekleştirecek bir komisyon oluşturma fikri ortaya çıktı. Aklımıza gelen isimleri söyledik. Cahit Arf'ı önerdik örneğin. Zaten Milli Birlik Komitesi kendisini daha önce çağırmıştı. Mustafa İnan'ı, biyologlardan Atif Şengün'ü önerdik. Komisyona bir de Hikmet Binark katıldı. Kendisiyle Amerika'dan dönerken vapurda tanışmıştık. Hikmet Bey'de bir süre Amerika'da bulunmuş ve bu konularda bilgiliydi. Sami Küçük'de onaylayınca böyle bir konsey toplandı.

Sami Küçük'ü etkileyen başka birisi de Ford Vakfı'nın temsilcisi Mr. Eugen Northrop. O da ilginç bir adamdı. O zamanlar Amerika'da dünya çapında araştırmaları destekleyen vakıflar ve kuruluşlar kurulmuştu. Örneğin Rockefeller Vakfı tıp konusunda araştırmaları desteklerken, Ford Vakfı'da temel bilimler alanında destek sağlıyordu. Ford Vakfı'nın o zamanlar Türkiye temsilcisi olan Mr. Northrop, bir matematik profesörüydü; temel bilimleri biliyordu ve kaynaklarını, gördüğümüz kadarıyla iyi niyetle, Türkiye'deki bilimsel çalışma hayatını destekleyecek şekilde kullanmak

istiyordu. Northrop, Milli Birlik Komitesi'nde Sami Küçük'ü ziyaret etmiş ve onlar araştırmayı destekleyici nüveler kurulsun kararı almışlar. Bir tanesi de bu araştırma konseyi üzerineymiş. Ama bizim bundan haberimiz yoktu. biz konuşurken kendi fikrimizi söyledik. Sonradan bize Northrop'un yardımı oldu. Komisyon kurulduktan sonra bize bir takım belgeler getirdi. Ama biz ondan bağımsız olarak, bir kurum kurulmasını önermiştik.

Sonra komisyon toplandı ve ilk yaptığımız şey, böyle bir kurumun kuruluş gerekçesini yazmak oldu. Bunun için tanıdığımız ve bu konuyla ilgilenen bilim adamlarına mektuplar gönderip 'Böyle bir kurum kurulması söz konusu, kurumun kurulma gerekçesi ve yapısı hakkında ne düşünüyorsunuz?' diye sorduk. Çeşitli üniversitelerden yazılar geldi ve bunları da göz önüne alarak böyle bir kurum gerekçesini yazdık. Üniversitele-

1967 Bilim Ödülleri Töreni. Soldan Sağa: Turan Onat (Mühendislik), Bekir Dizioğlu (Mühendislik), Cevdet Sunay (Cumhurbaşkanı), Cavit Erginsoy (Fizik), Cahit Arf (Bilim Kurulu Başkanı).

rin araştırmalarda neden yetersiz kaldığı ve bir araştırma kurumunun gerekliliği üzerine yine birkaç toplantı yaptık ve buradan çıkan fikirleri de ben yazdım. Sonra nasıl bir konsey olması gerektiğini aramızda konuştuk ve iş o safhaya gelin-

ce, şöyle bir durum ortaya çıktı. Diğer ülkelerdeki kurulların hepsinin yapısını incelemiştik; hem karar hem icra organı olarak değişik bir yapılanma söz konusuydu. Onlar gibi bizde de bir Bilim Kurulu olsun, kurulun başkanı bir genel

TÜBİTAK'ın İlk Araştırma Gruplarından Biri; Bilim Adamı Yetiştirme Grubu (BAYG)

TÜBİTAK'ın ilk faaliyete geçen araştırma gruplarından biri Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'dur. TÜBİTAK kurulduktan sonra çalışmalarına İstanbul'da başlayan Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'nun yöneticiliğine uzun zamanlar İTÜ'de görev yapan grubun üyesi olan Prof. Lütfullah Ulukan atandı. Lütfullah Bey ilk çalışmalarını küçük bir odada, daktilo işlerini yapacak dışarıdan bir kişiye tutarak başladı. Lütfullah Ulukan'ın yöneticiliğinden sonra, BAYG yöneticiliğini bir süre Dr. Okan Gürel yürüttü. Daha sonra, şu anda TÜBİTAK Başkan Danışmanı görevini sürdüren Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu atandı ve Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'nun çalışma çizgileri bu dönemde belirlenmeye başladı.

TÜBİTAK kurulmadan önce, UNESCO Milli Komisyonu'nun sunduğu raporda Türkiye'deki araştırmacı sayısının azlığına değinilip ülkede bilim adamlarının yetiştirilmesi ve bunların araştırmacılığa teşvik edilmesi üzerinde duruluyordu. TÜBİTAK kuruluşuyla, görevlerinden birisi Türkiye'de bilim adamı yetiştirmek ve kişileri araştırmacılığa teşvik etmek amacıyla, Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'na büyük önem vermiş ve bu alanda çalışmalara kuruluşundan hemen sonra başlamıştır. Bilim kültürünün henüz oluşmadığı ve bilim adamı bakımından kısır bir ortam içinde çalışmalarına başlayan Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'nun çalışmaya başlamasını ve ilk faaliyetlerini S.Ç. Özoğlu şöyle anlatıyor:

"Bilim Adamı Yetiştirme Grubu 1964 yılı Ekiminde faaliyete geçti. Üstün yetenekli öğrencilerin yetiştirilmesinde destek programlarının oluşturulması için ortaöğretim ve liselerde ülke çapında araştırmalar yapması kararlaştırıldı. Bu gerçekçi yaklaşım erken yaşta itibaren bilim adamı yetiştirilmesinin yararlı ve anlamlı olacağı görüşüne dayanır.

Yurt içi ve yurt dışı burs programlarında üstün yeteneklilerin yönlendirilmesini ilke olarak kabul eden BAYG burs ve destek programlarını, ekonomik ve sosyal nedenlerle değil, üstün yetenek ve başarıyla ilişkilendirilmesini sağladı. Liselerde okuyan üstün yetenekli öğrencilerin ülke çapında belirlene-

bilmesi için yetenek ve başarı sınavları programa alındı. Bu program çerçevesinde genel yetenek ve fen yeteneğini ölçmek üzere testler geliştirildi.

Lise öğrencileri burs programı, üniversite öğrencileri burs programı, yurt dışı lisansüstü burs programı ve sınırlı kaynaklara dayalı yurt dışı doktora burs programları, üstün yeteneklilerin desteklenmesi ilkesi gereğince TÜBİTAK'ın ilk yıllarında geliştirildi.

1967'ye kadar Dışişleri Bakanlığı'nın bir komisyonu tarafından yürütülen NATO yurt dışı burs programlarının TÜBİTAK'ın yönetimine devredilmesi için başlatılan girişim olumlu sonuç verince, imzalanan protokolle NATO yurt dışı burs programı, döviz kaynağı ve bursiyer öğrencilerin işlemleri TÜBİTAK'a devredildi. Bilim Adamı Yetiştirme Grubu, bu kaynağa dayalı olarak yetenekli ve başarılı öğrencileri yurt dışı doktora burs programı çerçevesinde desteklemesi için karşılıksız burs ve akademik izlemenin esas olduğu bir programı uygulamaya koydu. Tümüne yakını kullanma ilkesi benimsenerek, ilk yıllarda eldeki döviz kaynağı çok sayıda öğrenciyse doktora olanağı sağlamak amacıyla değerlendirildi. Bunun sonucu da 1970'lerin ilk yarısında ülkeye dönen doktoralı elemanlarla alındı. Ford Vakfı'ndan sağlanan kaynak ile 1965 yılında başlatılan yurt dışı doktora burs programı, NATO kaynağıyla daha geniş çapta uygulanma olanağı buldu.

Ülke içinde lise öğrencileri için burs programının yanında ortaokul son sınıf öğrencilerinden başarılı öğrencileri belirlemek amacıyla matematik alanında yarışma programı oluşturuldu. Lise düzeyinde öğrencilerin yetenekleri düzeyinde gelişmeleri amacıyla, olanakları daha iyi liselere nakilleri sağlandı, ayrıca yaz aylarında, lise bursiyerlerinin özellikle temel bilimlerde yeni konularla tanışmaları, alanın önde gelen öğretmenlerinden ders almaları, bilim adamlarının konferanslarını izlemek ve ülkenin tarihi zenginliklerini tanımaları için İstanbul ve İzmir'de yaz okulları açıldı. Böylece Anadolu'nun değişik bölgelerinden gelen gençler akranklarıyla tanıştı, fen ve temel bilimler konularında görüş alışverişinde bulundu.

Bunun sonucu olarak bir kaynaşma ve motivasyon gerçekleşti. Bu etkinliklerden ayrı olarak, araştırma ve bilimsel düşüncenin oluşması için Milli Eğitim Bakanlığıyla kurulan ilişkiyle lise öğrencileri arası araştırma projeleri yarışma programı oluşturuldu. Bu program Milli Eğitim Bakanlığı'na fen öğrenimini geliştirme çabalarına katkıda bulunmak için düzenlendi. Bilim Adamı Yetiştirme Grubu ayrıca özellikle fen bilimi eğitimi konusunda ve genel eğitim konusunda proje destekleme programlarını ortaya koydu ve 1973 yılına kadar 25'e yakın proje desteklendi."

Bilim Adamı Yetiştirme Grubu'nun bugün yürüttüğü pek çok program ve projenin temellen, çalışmaya başlanan ilk günlerinden itibaren atılmaya başlanmıştır. Bu faaliyetler sonucu müspet bilimler alanında ülkenin gerek duyduğu insan gücünün yetiştirilmesinde sayısal olmasa bile nitelik açısından büyük bir katkı sağlanmıştır. S. Ç. Özoğlu, TÜBİTAK bursiyer olmanın yalnız bir parasal ekonomik destek olmaktan öte, bir başarı, üstün yeteneklilik ve geleceğin bilim adamı olma niteliği şeklinde algılandığını ve burs programlarından yararlananların bugün ülkemizin yükseköğretim ve araştırma kurumlarının üst düzeyinde hizmet verdiklerini belirtmekte. Örneğin, NATO yurt dışı bursu alan ve şu anda TÜBİTAK Başkanı olan Tosun Terzioğlu, TÜBİTAK Başkan Yardımcısı Namık Kemal Pak ve lise bursiyeri olan Adnan Kahveci bu kişilerden bazılarıdır.

Öğrenci seçimindeki bilimsel yaklaşım, dürüstlük ve başarı TÜBİTAK'ın basınla olan ilişkisini belirginleştirerek kamuoyunda tanınmasını sağladı.

Bilim Adamı Yetiştirme Grubu ilginç programlarından biri olarak 1970'lerde başlayan ülkemiz bilim adamlarının bir övünç kaynağı olmasını sağlamak için bilim adamlarımızın romanlarının yazılması projesi başlatıldı. Prof. Dr. Mustafa İnan'ı anlatan Bir Bilim Adamının Romanı Oğuz Atay tarafından bu proje kapsamında yazılmıştır. Prof. Dr. Cavit Erginsoy'un romanının yazılması projesi ise ne yazık ki başlamasına rağmen yazılmadı. Benzer projelerin sürmesi dileğiyle.

sekreteri olsun, bu kuruma ait çeşitli şubeler oluşsun, çeşitli bilim dallarında, temel bilimlerde şubeler içeren bir kurum olsun diye konuştuk. Kurumun hem karar organı olacak hem de genel sekreteri aracılığıyla icraat yapacaktı. Yalnız bu Bilim Kurulunun hükümetlerden bağımsız olması düşünüldü; çünkü kuruma hükümetler karışırsa, siyasi partilerin kurumu kendi doğrultularında etkileyebileceklerini biliyorduk. Bunların ötesinde, hükümetler bilimsel araştırmaların nasıl yapıldığını ve nasıl desteklenmesi gerektiğini bilemezlerdi. Bunu ancak bilim adamları bilebilirdi; biz de böyle bir karar aldık ve Bilim Kurulu fikri yerleşti.

Sonra, Kurum mümkün olduğu kadar kırtasiyeden uzak kalsın dedik. Çünkü bürokrasinin çeşitli yasaları vardır. Onların hepsini öğrendik ve 'sınırlama getiren maddelerden muafır' diye maddeler koyduk. Tabii bunu yaparken de biraz akıl aldık. Bu akli veren de Sayın Süleyman Demirel, rahmetli Turgut Özal ve Korkut Özal'dı. Biz yasanın yapısı konusunda uğraşırken, tabii bu işi bilmiyorduk. Siyaset bilimiz yoktu; yönetim bilimi bu. Bunu kim iyi bilir diye düşünürken, Süleyman Demirel'i tavsiye ettiler bize. Süleyman Demirel, DSI'de müdürlük yapmış. Genç bir yönetici olarak bu büyük kurumu yıllarca çok iyi yönettiğini söylediler ve 'bu işleri iyi bilir' dediler. O da o zaman DPT'de askerliğini yapıyordu. Cahit Bey onu aradı ve biz de orada toplandık. Daha önce hazırladığımız planı ona gösterdik. Planı okuduktan sonra, o da uygun buldu. Turgut Özal da o zaman askerliğini yapıyordu; ama aynı zamanda ODTÜ'de öğretim görevlisiydi. O ve Korkut Özal da birkaç kere katıldılar toplantılara. Turgut Özal da Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde çalışmıştı ve yönetim konularını biliyordu. Onlar da 'Bu kurum pratik bir

Mustafa Ullusöz ve İsmet İnönü

işleyişe sahip olsun, bürokrasiyi işin içine katmayın' dediler ve yasada kuruma muafiyetler sağlayacak, bürokrasi ve kırtasiyeden uzak tutacak düzenlemeler yaptılar. Sonunda ortaya bir tasarı çıkardık. Daha sonra, taslak halinde olan tasarımı görüşmek üzere her üniversiteden bir temsilcinin çağrıldığı daha büyük bir toplantıda buluştuk. Onların itirazlarına ve uyarılarına göre bazı değişiklikler yapıldı; ama esas pek değişmedi. Örneğin Danışma Kurulu vardı; Danışma Kurulu maddelerine o toplantıdan sonra bazı eklemeler yapıldı.

Sonunda hazırlanan metin Bakanlıklara ve Başbakanlık'a gönderildi. Orada en büyük itiraz Başbakanlık'taki uzmanlardan geldi. Bir gün bizi çağırdılar. Bizim koyduğumuz muafiyetleri kabul etmemişler. Bilim Kurulu üyelerinin araştırmacıların maaşlarının belirsiz bırakıldığını söylediler."

Bu aşamada Başbakanlık uzmanlarıyla içinde Erdal Bey'inde bulunduğu komisyon arasında sorunlar çıktığı görülür. Komisyon, kurumun etkilerden uzak ve bağımsız olarak çalışması gerektiğine inandığı için, getirilen istisna ve muafiyetlerin kabul edilmesini ister. Önceleri çözümsüz kalan tartışma, daha sonra başından beri komisyonunda bulu-

nan Sami Küçük'ün çabalarıyla komisyonun isteği doğrultusunda kabul edilir. Erdal Bey bu aşamayı şöyle anlatıyor: "Muafiyetler kabul edilmeyince komisyondan birçok kişi karşı çıktı. 'Yurtdışındaki benzerleri araştırıldı. Eğer desteklemek istiyorsanız, sunduğumuz şekliyle kabul edin; bu şekliyle yarım yamalak olur' dedim. 'Eğer söylediklerim olmazsa işler çok yavaş yürür, biz istiyoruz ki, bu bir ivme getirsin. Onun için muafiyetlerle kabul edin ya da hiç yapmayın' dedim. Bir süre hiçbir ses çıkmadı. Sonra öğrendik ki, kabul edilmiş, taslak Kurucu Meclis'e bizim sunduğumuz şekliyle gitmiş. Biz de onu mecliste savunduk. Kurucu meclis komisyonlarında fazla bir değişiklik olmadı. Ben Ankara'da olduğum için daha çok ben gidiyordum meclise. Ve sonunda yasa olarak kabul edildi. O zaman çok ilerici bir yasa olarak geçti. Bu yasanın, sonradan kurum gelişmesinde büyük katkısı oldu. Bence, iki yararı görüldü yasanın; birincisi enstitülerin kurulması için esnek bir yapı vardı. Önce Marmara Araştırma Enstitüsü kuruldu; sonra Ankara'daki enstitüler kuruldu. İkinci önemli yararı ise, siyasetten uzak bağımsız olması. İktidara gelen hükümetlerden bağımsız olması bu yasa sayesinde oldu. Örneğin 1970'teki koalisyon dönemlerinde küçük partilerin olduğu koalisyonlarda, o küçük partiler devletin kurumlarında egemenlik kurmaya çalıştılar. Bunlar arasında DİE ve TÜBİTAK gibi kurumlar vardı. Hatta TÜBİTAK'la bayağı uğraştılar. TÜBİTAK'ın yasası sayesinde, siyasi nüfuz ve iç politikaların kuruma girmesi engellendi. Ama sonra Özal döneminde bu yasa değiştiği zaman, bu siyasetten bağımsız yapı korunamadı. Ama sonradan gelen dönemdeki yasa değişikliğiyle kurum büyük ölçüde eski haline geldi. O yüzden şimdiki halini koruyacak gibi görünüyor. Bence bu iki özellik önemli. Gerekli esnekliğin verilmesi, kısa vadede başarıyı sağladı; uzun vadede ise kurumun siyasete karşı bağımsızlığını korudu."

Kurumun kuruluşunda yine yoğun emek sarf edenlerin başında Sami Küçük gelir. Yaptığımız görüşmede Sami Bey, TÜBİTAK'ın kurulması konusundaki görüşlerini şöyle anlatıyor: "27 Mayıs dönemiyle Türkiye'de belli alanlarda çalışacak kurumlar kurulmaya başlandı. Bunlar arasında DPT, TSE, Kredi Yurtlar Kurumu, Personel Dairesi var-

TÜBİTAK Bilim Kurulu Başkanları		TÜBİTAK Başkanları	
Prof. Dr. Cahit Arf	1963 - 1967	Prof. Dr. Mecit Çağatay (v)	1969 - 1970
Prof. Dr. Mustafa İnan	1967	Prof. Dr. Munarrem Mirabolu	1970 - 1974
Prof. Dr. Cahit Arf	1967 - 1971	Prof. Dr. İ. Akif Kansu (v)	1974 - 1975
Prof. Dr. Yusuf Vardar	1972 - 1974	Prof. Dr. Sadık Kakaç (v)	1975 - 1976
Prof. Dr. Kazım Ergin	1975 - 1978	Prof. Dr. Naci M. Bor (v)	1976 - 1977
Prof. Dr. Halim Doğrusöz (v)	1978 - 1979	Prof. Dr. Tevfik Karabağ	1977 - 1983
Prof. Dr. Fatih Berker	1979 - 1982	Prof. Dr. Nejat İnce	1983 - 1986
Prof. Dr. Kemal Kafalı	1982 - 1987	Prof. Dr. Aral Olcay (v)	1986 - 1987
TÜBİTAK Genel Sekreterleri		Prof. Dr. Sürmer Şahin	1987 - 1988
Prof. Dr. Nimet Özdaş	1964 - 1966	TÜBİTAK Başkanları	
Prof. Dr. Mustafa Ullusöz	1966 - 1967	Prof. Dr. Mehmet Ergin	1988 - 1990
Prof. Dr. Mecit Çağatay (v)	1967 - 1968	Prof. Dr. Kemal Gürüz	1990 - 1992
Prof. Dr. Halim Doğrusöz	1968 - 1969	Prof. Dr. Tosun Terzioğlu	1992 - sürüyor
Prof. Dr. Kazım Ergin	1969	1968 yasa değişikliğiyle Genel Sekreterlik, Başkanlığa dönüştürülmüş ve Bilim Kurulu'na başkanlık etme görevi Başkan'a verilmiştir.	

dır. Atatürk'ün kurduğu TTK ve TDK gibi, kendi alanlarında yaptıkları başarıyı bilimsel alanda da gerçekleştirmek üzere, bu alanda çalışmalar yapacak, araştırmaları destekleyecek bir kurum oluşturulması fikri ortaya çıktı. Böylece değerli bilim adamlarımızla bir komisyon oluşturduk ve kurumun yasa tasarısı hazırlanmaya başlandı. Yasanın hazırlanması için

Avrupa'daki bilimsel ve teknolojik araştırma kurumlarının yasaları incelendi. Taslak üzerinde diğer bilim adamlarımızın ve hatta sanayi ve ticaret odalarının görüşleri alındı. Daha sonra, hazırlanan bu yasa tasarısı NATO ve Avrupa Konseyi'ne gönderilerek bu kuruluşların da fikirleri alınarak çeşitli eklemeler ve düzeltmeler yapıldı. Bütün bu çalışmalar 16 ay gibi bir süre içerisinde tamamlanarak Nisan 1962'de Millet Meclisi'ne yasa teklifi olarak sunuldu."

Yapılan pek çok görüşme ve fikir alışverişinden sonra, Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi Sami Küçük ve 12 arkadaşının Türkiye İlimi ve Teknik Araştırma Konseyi Kanunu teklifi, daha sonra dönemin Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu tarafından tasarı haline getirildi. Yasa metni I. İnönü hükümetinin istifasından bir-iki saat önce gündeme getirildi, hükümetin son icraatı olarak kabul edildi. Cumhuriyet Senatosu ve Bütçe Komisyonu'na gönderilen tasarinin sözcülüğünü üstlenen Sami Küçük'ün büyük çabaları sonucu, yasa 24 Temmuz 1963'te kabul edildi.

İlk Çalışmalar

24 Temmuz 1963'de hukuken kurulan TÜBİTAK'ın fiili kuruluşu 1964 sonu 1965 başlarına rastlar. Kuruluşunda Bilim Kurulu ve Genel Sekreterlik şeklinde düzenlenmiş olan TÜBİTAK'ın 278 sayılı yasanın geçici maddesi uyarınca, Bilim Kurulu'ndan ilk beş üyeyi Başbakan seçti. Bunlar Cahit Arf, Mustafa İnan, Feza Gürsey, Hikmet Binark ve Anıf Şengün'dür. Daha sonra Bilim Kurulu 11 kişiye tamamlandı. Bu 11 kişi içerisinde Erdal İnönü, Ratip Berker, Mecit Çağatay, Reşat Garan, Orhan Işık

Bugünkü TÜBİTAK binasının bulunduğu yerdeki eski hizmet binası.

ve İhsan Topaloğlu bulunur. Genel Sekreterin seçilmesi de Bilim Kurulu'na yapıldı. Bilim Kurulu, ilk Genel Sekreterliğe Mehmet Nimet Özdaş'ı seçti. Nimet Bey, iyi bir bilim adamı olduğu gibi iyi bir yöneticiydi de.

İdari üst yapı oluşturulduktan sonra, araştırma gruplarının kurulması ön plana çıktı. Bu işe, o kadar kolay değildi; çünkü her grup için beş kişinin seçilmesi gerekiyordu ve bu kişilerin bilim ve yönetim alanında nitelikli olması isteniyordu.

Araştırma grupları kurulduktan sonra ilk olarak tarım konusunda projeler desteklendi. Erdal Bey, bunu şöyle anlatıyor; "O zaman, Türkiye'de bir araştırma kurulu olarak kendinizi göstermek için en çabuk algılanabilecek olan tarım alanıdır, diye düşündük. O bakımdan ilk olarak, tarımda araştırma projeleri verildi. Aslında sonradan gördük ki, bu o kadar doğru değilmiş. Çünkü sonradan fark ettik ki, gelen projelerden 10-20 yıl sonra sonuç alınabiliyor. Tarıma önem vermek doğruydü; ama sonuç almak o kadar kolay değilmiş."

Kurumun ilk çalışmaları arasında bilimsel alanda envanter ve alan çalışmalarına, o zamanlar Siyasal Bilimler Fakültesi'nde öğretim görevlisi olan Ergun Türkcan, Bilsay Kuruç ve Mümtaz Sosyal gibi kişiler de katıldı.

TÜBİTAK ilk çalışmalarına Ankara'da Havuzlu Sokak'ta tutulan bahçeli, iki katlı bir binada başladı. İlk Danışma Kurulu Toplantısı da 29 Mart 1965'te burada yapıldı. Atilla Karaosmanoğlu, bu binayla ilgili olarak Cahit Bey'le aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarıyor; "Bina, bana TÜBİTAK gibi bir kurum için küçük gelmişti. Ben de Cahit Hoca'ya binanın bize yetmeyeceğini ve kısa bir süre içerisinde taşınmak zorun-

da kalacağımızı söyledim. Cahit Bey bana belli bir süre için binanın yeteceğini söyledi. İddiaya girdik ama Cahit Bey 'umarım ben kaybederim.' diye ekledi."

Kurum, çalışmalarını sürdürdü ve 1965 yılında kütüphanesini açtı. Daha sonra dokümantasyon merkezi kuruldu ve ilk matbaa açıldı. 1967'de ilk Bilim ve Teknik Dergisi yayımlandı. Kurum, hedefleri doğrultusunda giderek büyüyünce,

Cahit Bey'in iddiayı kaybettiği ortaya çıktı. Kurum yeni binalara taşındı ve 1991'de bugünkü Başkanlık binasına kavuştu.

1960'lardan beri bilim ve teknoloji sistemini geliştirmeyi önüne hedef olarak koymuş olan Türkiye, araştırma kaynakları, bunların desteklenmesi ve koordine edilmesini TÜBİTAK aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

Dünyadaki bilim ve teknoloji değişiminin hızlanarak sürmesi, sosyoekonomik yapıyı da etkileyerek gelişmiş toplumları bilgi toplumu aşamasına doğru sürüklemektedir. Türkiye'nin bu hızı yakalaması ve gelecek yüzyıl içinde konumunu belirlemesi için, TÜBİTAK 1963'ten bu yana faaliyetlerini yürütmektedir. 1963'den beri bilim kültürünü Türk kamuoyuna yayarak belli bir güven kazanmış olan TÜBİTAK'ın başarıları yadsınmaz. Başarılarla gurur duyuyor; gelecek yılların daha başarılı geçmesini diliyoruz.

Konu Danışmanı: Refet Erim
TÜBA Başkan Başdanışmanı

Özgür Tek

*Anıları ve vatan arzısıyla bir yarımadanın
Refet Erim'e, Erdal İnönü, Sami Küçük, Süleyman Çetin Özalp,
Atilla Karaosmanoğlu, Uğurluk Uluhan, Ergun Türkcan, Gündüz Özalp, İskender Başyal ve ismini anmayı unuttuğumuz
TÜBİTAK'ın kuruluş ve çalışmalarında
emek verenlere teşekkür ederiz*

- Kaynaklar
S. Çetin Özgü, Yarıcı ve Yurt dışı Doktor Burs Programlarının Değerlendirilmesi, TÜBİTAK, 1978 Ankara.
H. Özdemir, Cumhuriyet Döneminde Bilimsel ve Teknolojik Araştırma, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Ankara.
N. K. Pak, E. Türkcan, H. Atamer, Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri, Cumhuriyet Üçüncü Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Ankara.
A. Adıvan, Yeni Türkiye'de Bilim, Yeni Ufuklar Dergisi Aralık-Ocak 1961 "Türkiye'de bir bilimsel ve Teknik Araştırma Konseyi kurulması hakkında rapor", UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1961
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması hakkında kanun tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu, 1962
Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1993-2003 TÜBİTAK 1993 Ankara
TÜBİTAK Mevzuatı
TÜBİTAK Faaliyet Raporu Ankara Ekim 1987
TÜBİTAK Faaliyet Raporu Ankara Mayıs 1995
Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK Ankara, 1973